

OPENINGSWOORDEN BIJ DE TENTOONSTELLING VAN
JÜRGEN BRODWOLF

bij Galerie Schoots & Van Duyse in Antwerpen
 zaterdag 11 maart 2017

'*Hiéroglyphe de la douleur*', *Hiëroglyfen van de smart* noemde André Malraux, de grote Franse kunstcriticus, schrijver en minister van cultuur in het naoorlogse Frankrijk, de *Otages* –de gegijzelden– van Jean Fautrier. Deze Franse kunstenaar die in 1943, na zijn gevangenschap als verzetsman, een atelier had betrokken in een sanatorium voor geesteszieken, ten zuidwesten van Parijs, was daar in dat jaar geconfronteerd met de gruwelijke afslachting van gevangenen door de Nazi's. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen, schilderde hij tussen 1943 en 1945 zijn *otages*. Koppen en rompen van menselijke figuren. Hij schilderde ze niet zozeer. Hij schiep ze, herschiep ze. Hij bouwde de figuren op uit een mengsel van verf en gesso, een gipsachtige materie, waardoor de kunstwerken een tussenstadium vormen van een schilderij en een beeldhouwwerk. Hij wilde op deze manier degenen die zozeer geleden hadden een eerbetoon brengen. En met zijn werken een nieuw leven, een nieuw bestaan geven.

Fautriers werk vormt hiermee de opmaat van een stroming in de kunstgeschiedenis die wel de *materieschilderkunst* genoemd wordt en die zich aan het eind van de jaren veertig en in de jaren vijftig verder ontwikkelt in het werk van onder meer Jean Dubuffet, Alberto Burri, Antoni Tàpies en Bram Bogart, schilders die in deze periode in Parijs woonden of de stad frequenteerden.

Jürgen Brodwolf, de kunstenaar van wie vandaag deze tentoonstelling geopend wordt, zal zeker geconfronteerd zijn geweest met deze werken toen hij in de eerste helft van de jaren vijftig als jonge man een periode in Parijs verbleef. Zijn werk uit het begin van de jaren zestig sluit aan bij de *Art Brut* zoals de kunstrichting wel benoemd wordt, waarin een vaak rauwe en directe wijze van werken gehanteerd wordt. Veel kunstenaars die voor een vrije abstractie kozen in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog, voelden zich verwant met de *Art Informel*, de Informele Kunst, de overkoepelende benaming van deze richting. Een kunststroming waarin de welomschreven vorm en de figuratie verlaten worden en waarin de materie en het schildersgebaar op de voorgrond komen te staan.

Het concept dat ten grondslag ligt aan deze stroming is het artistieke uitgangspunt dat kunst en leven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. En U zal begrijpen dat ik met deze uitspraak de kern raak van het werk dat we hier om ons heen zien. Jürgen Brodwolf is overduidelijk een kunstenaar door wie geen scheiding gemaakt wordt tussen deze

fenomenen: zijn bestaan staat in het teken van de kunst en de kunst staat in het teken van het leven. Wanneer we naar zijn schilderijen en assemblages kijken gaan deze over verf en doek, over tubes, over kwasten en penselen en tegelijkertijd herkennen we in de aanwezigheid van deze artistieke middelen de steeds terugkerende menselijke gestalte. Het is vanuit deze opstelling dat de *tube-figur* is geboren en het zal een steeds terugkerend motief in het oeuvre van Jürgen Brodwolf blijven. De tube is antropomorf geworden en het schilderij wordt een fysieke woonplaats, de lijst een schuilhoek. Er vindt een continue wisselwerking en interactie plaats tussen deze gegevens. De tube wordt uitgeknepen en de mens krimpt ineen, raakt verzwakt door het lege lood, een lichte buiging doet hem oprijzen en een kanteling maakt hem verleidelijk. De kwasten liggen klaar om te beginnen of lijken levenloze wezens, verdroogd en onbruikbaar. Het schildersdoek aan de voorkant als schouwtoneel van en voor het bestaande of als aardkorst waar de sporen van het bestaan als zandafdrukken of stille fossielen de gelaagdheid van het leven in ons oproept. En wanneer de voorkant de achterkant van het doek toont, zien we het leven zich afspelen in de verscholen hoeken van het spieraam, zien we wellicht de achterkanten van het bestaan.

Het kunstwerk en de mens zijn zo onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het zijn alle zelfbeelden van de kunstenaar die zijn bestaan neerlegt in het medium waarvoor hij leeft en waarin hij leeft.

Toch geeft de kunstenaar niet alleen het particuliere van zijn beleving weer. Hij trekt het verder, maakt het groter. Wij ook kunnen geconfronteerd worden met onszelf, wij zijn vindbaar en herkenbaar in de archetypische houdingen van Brodwolfs gestalten. Het particuliere wordt algemeengedend. Het bestaan wordt zo direct betrokken met het fenomeen kunst in zijn universaliteit.

De nauwe relatie van de mens met zijn cultuur brengt Brodwolf wederom zeer letterlijk in beeld, in een serie die de afgelopen jaren is ontstaan. Hij voegt hiermee een nieuw aspect toe aan dit thema, waarbinnen de *tube-figur* een bijzondere rol speelt als specifieke actor in het kunstwerk. Een aantal van deze werken is op de tentoonstelling te zien en ik doel op de collages waarin Brodwolf oude ansichtkaarten heeft verwerkt van architectuur uit de westerse kunstgeschiedenis. Om precies te zijn uit de Romeinse Oudheid en de Italiaanse Middeleeuwen en Renaissance. We kunnen de arena van Verona tegenkomen, het Palazzo della Ragione uit Padua, de San Marco en zijn imposante klokkentoren uit Venetië, de Duomo met zijn opmerkelijke campanile van Pisa en de Basilica van Palladio uit Vicenza. Alle opmerkelijke bouwwerken met een belangrijke, al dan niet religieuze, publieke functie. De mens die in de iconografie van Brodwolf louter bestaat als een artistiek medium is nu ook onlosmakelijk verbonden met dat wat hij heeft voortgebracht. Aan de kleine ronde raamopeningen van de basilica's uit Padua en Vicenza

zijn touwen bevestigd waarmee de karakteristieke *tube-figuur* verbonden is met het gebouw. Arbitrair lijkt of de figuur uitgerold wordt door het palazzo of dat hij opgerold wordt, om binnen gehaald te worden. Deze dubbelzinnigheid kan eveneens gezien worden in de figuur die verbonden is met de klokkentoren van Pisa; trekt deze hem omver of wordt hij juist staande gehouden? Boven de San Marco en de grote toren daarnaast, waar sinds de 16de eeuw een gouden engel op geplaatst is en die wonderwel de instorting van de toren in 1902 als enige artefact zou hebben overleefd – zo gaat het verhaal – , vliegt een engelachtige tubefiguur, van wie de kleding van dun schilderslinnen elegant uitwaaiert boven de stad. Brodwolf lijkt een beeldende vertaling te geven van het Venetiaanse ritueel dat de donderdag vóór de vasten plaatsvindt en dat *Il volo dell' Angelo, -de vlucht van de engel* wordt genoemd, waarin een acrobaat of beroemde actrice op ingenieuze wijze neerdaalt van de 92 meter hoge toren. Tegelijkertijd ontwaren wij op Brodwolfs werk aan de voet van het complex twee maagdelijk witte figuren die lijken uit te rusten, als het rustende boerenechtpaar dat Van Gogh schilderde naar een werk van Millet. Vormt zo de toren de verbinding van het aardse met het hemelse? Wij mogen er onze persoonlijke associaties op los laten, zegt Brodwolf ergens in een interview. En in de nissen van de boogvormige doorgangen van de beroemde arena van Verona, een plek waar nog steeds spectaculaire operavoorstellingen worden opgevoerd, vinden we bevallige vrouwelijke figuren. Opgenomen in de wereld van de toonkunsten. Verleidelijk lokken zij ons naar het schouwspel dat het leven is en dat ons al eeuwen fascineert en optilt boven het triviale.

Hoe meer we naar de werken van Brodwolf kijken, hoe meer we opgenomen worden in de wereld van de kunst, een wereld die de sine qua non vormt van onze menselijkheid. Een wereld waarin de kunstenaar een subtiel samenspel ten tonele voert van materie en Idee.

Het leven toont Brodwolf in zijn talloze aspecten. We kunnen macht en onmacht tegenkomen, verdieping en berusting, eenzaamheid en lijden, geboorte en dood, maar ook frivoliteit en verleiding.

Soms wordt het drama van het artistieke avontuur bijna beangstigend. Als ik naar het werk kijk waarin een schijnbaar overheersende staande figuur zich superieur lijkt te buigen boven een ineengedoken zittende tubefiguur waarnaast een bundeltje schildersmaterialen ligt, krijg ik de associatie met een scene uit een documentaire over Michelangelo, die als jonge jongen door zijn vader werd geslagen als deze zijn zoon in volle overgave tekenend aantrof. Ondanks het verzet van de vader tegen de artistieke aspiraties van de jonge Michelangelo, kon deze echter niet anders. De scheppende mens wil sporen nalaten. En de mens wil sporen vinden. Bevestigingen van het bestaan.

Toen Jürgen Brodwolf als jonge jongen in de vondsten die hij deed tijdens zijn wandelingen door de natuur, antropomorfe en figuratieve vormen herkende, werd zijn verbeelding geprikkeld. Zoals wij in de wolken verhalen voorbij kunnen zien trekken, of in bomen grillige gestalten ontwaren, zo ontdekte Brodwolf dat de wereld alleen wezenlijk bestaat wanneer de verbeelding deze herkenning existent kan maken. En dat de vergankelijkheid alleen overwonnen kan worden wanneer de mens zich neerschrijft, zich blijft verbeelden. De *Tube-figur* ontstond aan het eind van de jaren vijftig eerst in zijn tekeningen, maar later ook in driedimensionaal werk. Zoals Fautrier wilde Brodwolf de mens werkelijk en concreet herscheppen, in de ruimte zetten en begin jaren zeventig verschenen ze in sculpturen. Daarna neemt hij ze eveneens op in zijn assemblages waarmee twee- en driedimensionaliteit hand in hand gaan.

Zijn fascinatie voor het fysieke vormen met de materie waarin de receptuur en de werkwijze een prominente rol spelen zal zeker een relatie hebben met het gegeven dat Brodwolf in het verleden restaurateur van fresco's is geweest. Het is in deze interessant om te weten dat een fresco ontstaat door kleurpigmenten aan te brengen op de nog natte pleisterlaag die op een muur is aangebracht. Deze pleisterlaag is een mengsel van kalk, zand en marmergries die een chemische verbinding met elkaar aangaan en gedurende een lange tijd moet rijpen voordat deze op de muur wordt gezet. Alleen dan kan de materie de verfpigmenten waarmee de voorstelling geschilderd wordt, goed en duurzaam opnemen en doorstaat deze de tijd van eeuwen. Een frescoschilder wordt nadrukkelijk in aanraking gebracht met de complexe implicaties van het proces van het scheppen en met de beoogde duurzaamheid van zijn werk. Het lijkt voor mij niet verwonderlijk dat Brodwolfs werk als restaurateur van deze zware en moeilijke techniek hem opnieuw rechtstreeks confronteerde met de artistieke metafoor voor het existentiële proces dat leven heet. En dat zijn leidmotief is gebleven in zijn leven als mens en kunstenaar.

Want onlosmakelijk verbonden met het kunstwerk van Brodwolf is het proces dat geleid heeft tot het ontstaan van het werk. Wanneer kunst en leven zo met elkaar verbonden zijn is het vanzelfsprekend dat het gegeven dat alles stroomt, dat alles in een continue cirkelgang van leven en dood en weer opnieuw leven staat, niet alleen weerspiegeld wordt in het kunstwerk. Ook het proces van de artistieke ervaring van de kijker speelt een rol in de opvatting van de kunstenaar. Zo heeft Brodwolf constructies gemaakt waarin tekeningen naast, boven en onder elkaar gerangschikt staan. In 2006 ontstond het werk *Altar*, een installatie die bestaat uit een soort open stalen archiefkast met daarin een nadrukkelijk geordende hoeveelheid uitneembare glasplaatjes waartussen afbeeldingen van

de menselijke gestalte in vele technieken op velletjes papier geklemd zitten. De toeschouwer kan deze uit het werk schuiven en ze in de persoonlijke cocon van zijn ervaren bekijken om direct deelgenoot te kunnen worden van de ontwikkeling van de iconografie van Brodwolf. Daarnaast vindt er in zijn eigen geest een proces plaats waarin het kunstwerk ontstaat. Al bladerend door het werk.

Archivering is een van de kernwoorden van de kunstenaar, waar mee hij in deze zin de paradox van het blijvende onlosmakelijk verbindt met het voortgaande.

Het is vanuit deze gedachte dat het boek een belangrijke rol in het oeuvre van Brodwolf speelt. Als communicatiemiddel en als archivering van kennis en gedachten voor het nageslacht. Hij verwerkt dit fenomeen op meerdere niveaus. Het boek kan als object voorkomen in zijn beeldtaal, maar ook kan Brodwolf in werken op papier en in installaties rechtstreeks commentaar geven op boeken en teksten van anderen door deze soms letterlijk met artistieke middelen te bewerken. Met kleuren, overschilderingen, markeringen en uitsnijdingen voorziet hij de teksten van commentaar. We kunnen hier op de tentoonstelling een werk tegenkomen waarin de kleine tubefiguur in het opengeslagen boek rust, zoals op een ander werk een kleine figuur te vinden is op een klein schildersdoek of liggend naast het palet die in het grotere werk zijn opgenomen.

Brodwolf verbeeldt de artefacten waarmee ons menszijn gelegitimeerd wordt: het schilderij, het boek, het palet, de kwasten en penselen, het linnen en, pur sang, de kleuren.

Hij legt het vast en toont ons zo het continuüm van ons bestaan.

Ik wil graag Jürgen Brodwolf feliciteren met deze tentoonstelling en U voor uw welwillende aandacht.

Marika van der Knaap, kunsthistoricus
's-Hertogenbosch, maart 2017